

ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

О. А. Довгаль,
д.е.н., проф.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
e.dovgal@karazin.ua

У статті узагальнюються результати наукових досліджень та прогностичні оцінки, які надаються міжнародними та регіональними організаціями, науковими центрами світового та національного рівня щодо особливостей, проблем та перспектив глобального економічного розвитку. На основі проведеного аналізу у роботі висвітлюються особливості та основні проблеми сучасного етапу розвитку глобалізованої економіки, з урахуванням яких перед розвиненими країнами стоять проблеми підвищення конкурентоспроможності, інновацій, старіння населення, а у багатьох країнах, що розвиваються, попереду реформи ринку праці, інфраструктури, необхідні для залучення як внутрішніх, так і іноземних інвестицій.

Робиться висновок, що в процесі розвитку глобальної економіки до 2050 р. зміниться список 10 провідних економік світу, активізується імміграційна політика, необхідна для конкуренції за обмежені глобальні ресурси робочої сили, зростання в різних країнах носиме диференційований характер залежно від змісту національних структурних реформ і якості прийнятих політичних рішень.

Ключові слова: глобальний економічний розвиток, глобальна економіка, країни, що розвиваються, зростання взаємозалежності світу.

ОСОБЕННОСТИ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ГЛОБАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

В статье обобщаются результаты научных исследований и прогнозные оценки, представленные международными и региональными организациями, научными центрами мирового и национального уровней относительно особенностей, проблем и перспектив глобального экономического развития. На основе проведенного анализа в работе освещаются особенности современного этапа развития глобализированной экономики, с учетом которых перед развитыми странами стоят проблемы повышения конкурентоспособности, инноваций, старения населения, а во многих развивающихся странах впереди реформы рынка труда, инфраструктуры, необходимые для привлечения как внутренних, так и иностранных инвестиций.

Делается вывод, что в процессе развития глобальной экономики к 2050 г. изменится список 10 ведущих экономик мира, активизируется иммиграционная политика, необходимая для конкуренции за ограниченные глобальные ресурсы рабочей силы, экономический рост в разных странах будет носить дифференцированный характер в зависимости от содержания национальных структурных реформ и качества принимаемых политических решений.

Ключевые слова: глобальное экономическое развитие, глобальная экономика, развивающиеся страны, рост взаимозависимости мира.

PECULIARITIES, PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT

The article summarizes the results of research and forecast estimates submitted by international and regional organizations, scientific centers of the world and national levels with respect to the features, problems and prospects of global economic development. The paper highlights the peculiarities of the present stage of development of a globalized economy. Taking this into account developed countries face the problem of increasing competitiveness, innovation, the aging population, and many developing countries have labor market and infrastructure reforms ahead, which are necessary to attract both domestic and foreign investments.

The article concludes that during the development of the global economy will have change the list of the top 10 economies in the world by 2050, is activated immigration policies which are necessary for the global competition for scarce labor resources; economic growth in different countries will differentiate depending on the content of national structural reforms and the quality of policy decisions.

Keywords: global economic development, global economy, developing countries, a growing interdependence of the world.

Сучасна світова економіка розвивається стрімкими темпами, викликаними вдосконаленням технологій, розвитком процесів інтеграції та глобалізації, поглибленням інтернаціоналізації і поділу праці, оперативним і безмежним поширенням інформаційних потоків. Все більш значну роль в системі міжнародних економічних відносин відіграють транснаціональні корпорації і банки, міжнародні фінансові та економічні організації. Глобальна господарська система знаходиться в процесі нескінченного розвитку і вдосконалення, з'являються нові

організаційні структури, старі економічні утворення адаптуються до поточних умов економічного середовища і трансформуються в більш стійкі і життєздатні організації. Економічні відносини стають більш комплексними і різноманітними, збільшується роль компаній, які впроваджують інноваційні рішення. При цьому наростає невизначеність світового розвитку. Прискорюючи зростання, глобалізація збільшує навантаження на міжнародні та національні інститути, швидкість адаптації яких відстає від темпу змін. Нерівномірність розвитку, інформа-

ційна революція, демографічні дисбаланси, екологічні проблеми, старіння населення розвинутою частини світу породжують потужні міграційні потоки та міжцивілізаційні взаємодії й протиріччя.

Сучасні дослідження, присвячені сучасним тенденціям світового економічного розвитку, представлені у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Прогнозні оцінки подальшого розвитку світової економіки за різними напрямками надаються багатьма міжнародними та регіональними організаціями, науковими центрами світового та національного рівня. Враховуючи вищевикладене, автор вважає за доцільне узагальнити результати наукових досліджень щодо основних проблем та перспектив глобального економічного розвитку.

В даний час глобальна економіка знаходиться у стані глибоких змін, що проявляється в існуванні особливостей її розвитку.

1. Зрушення центру економічної активності в бік країн, що розвиваються, в яких одночасно проходять промислова революція і процес урбанізації. За даними журналу «Fortune», якщо ще порівняно недавно, в 2000 р., 95% найбільших глобальних компаній, включаючи «Airbus», IBM, «Nestle», «Shell» і «Coca-Cola», розташовувалися зі своїми штаб-квартирами в розвинених країнах, то до 2025 р. більше половини корпорацій із оборотом понад 1 млрд дол. розташовуватимуться в країнах, що розвиваються [1].

Цілком ймовірно, таке ж велике значення будуть мати структурні зрушення всередині цих країн. Глобальне міське населення збільшується протягом останніх тридцяти років на 65 млн осіб щорічно, що дорівнює семи таким містам, як Чикаго. Майже 50% глобального ВВП у період 2010–2025 рр. створюватиметься в 440 містах країн, що розвиваються, про 95% яких у розвинених країнах багато хто навіть не чув. Так, до останнього часу світ практично не знав і про Тяньцзінь, що знаходиться в 120 км від Пекіна. За оцінками McKinsey, у 2010 р. ВВП цього міста становив близько 130 млрд дол. (на рівні Стокгольма), а до 2025 р. ВВП Тяньцзіня може досягти 625 млрд дол., тобто рівня всієї Швеції [2].

2. Прискорене поширення й економічний вплив технологій. Технології завжди виступали двигуном економічного прогресу. Особливість сьогодення полягає у загальній доступності технологій і в швидкості змін. Минуло 50 років з моменту винаходу телефону і до того моменту, коли їм стало володіти 50% населення США. Для залучення 50 млн слухачів радіо знадобилося 38 років. Facebook ж привернув 6 млн користувачів тільки за перший рік свого існування, і ця кількість збільшилася за наступні п'ять років у 100 разів.

Прискорене використання народжує прискорені інновації. У 2009 р., через два роки після запуску першого айфону, розробники створили 150 тис. додатків до нього. До 2014 р. їхня кількість зросла до 1,2 млн, причому користувачі завантажили різні додатки більш ніж 75 млрд разів — на кожну людину на

планеті довелося понад десяти. У міру прискорення поширення інновацій в останні роки відбувалася їх зміна і прогресуюче зростання, які не могла передбачити людська інтуїція. Величезна швидкість технологічних змін та інновацій вкорочує життєвий цикл компаній і змушує їх керівництво набагато швидше здійснювати інвестиційні та управлінські рішення.

3. Стрімке старіння населення Землі. Старіння населення раніше було характерно, як правило, для розвинених країн. Однак демографічний дефіцит поширюється тепер на Китай і незабаром накриє Латинську Америку. Тридцять років тому тільки невелика частина населення світу жила в країнах з рівнем народжуваності нижче рівня, необхідного для простого відтворення, — 2,1 дитини. У 2013 р. вже 60% населення світу не забезпечувало необхідної народжуваності. Economic Intelligence Unit передбачає, що до 2060 р. населення Німеччини скоротиться на 25%, а чисельність людей працездатного віку знизиться з 54 до 36 млн осіб. Чисельність робочої сили в Китаї вже досягла свого піку в 2012 р. В Таїланді рівень народжуваності впав з 5 дітей на сім'ю в 1970-ті рр. до 1,4 в даний час. Зниження чисельності робочої сили змусить перенести акцент в економічному зростанні на продуктивність праці і, можливо, переглянути потенціал глобальної економіки. Турбота про все більшу кількість людей похилого віку чинитиме серйозний тиск на державні фінанси [3].

4. Зростання взаємозалежності світу завдяки потокам торгівлі, капіталу, людей та інформації. Торгівля і фінанси давно вже стали частиною процесу глобалізації, проте в останні десятиліття в цьому процесі відбулися істотні зрушення. Замість прямих взаємозв'язків головних торгових центрів у Європі і Північній Америці глобальна система торгівлі перетворилася в складну розгалужену структуру. Азія стає найбільшим світовим торговим регіоном. Потоки «Південь-Південь» між ринками, що розвиваються, за останнє десятиліття подвоїли свою питому вагу в глобальній торгівлі. Світові потоки капіталу з 1987 по 2007 р. зросли в 25 разів. Також в разі підвищилися обсяги міжнародної міграції, включаючи трудові та туристські потоки.

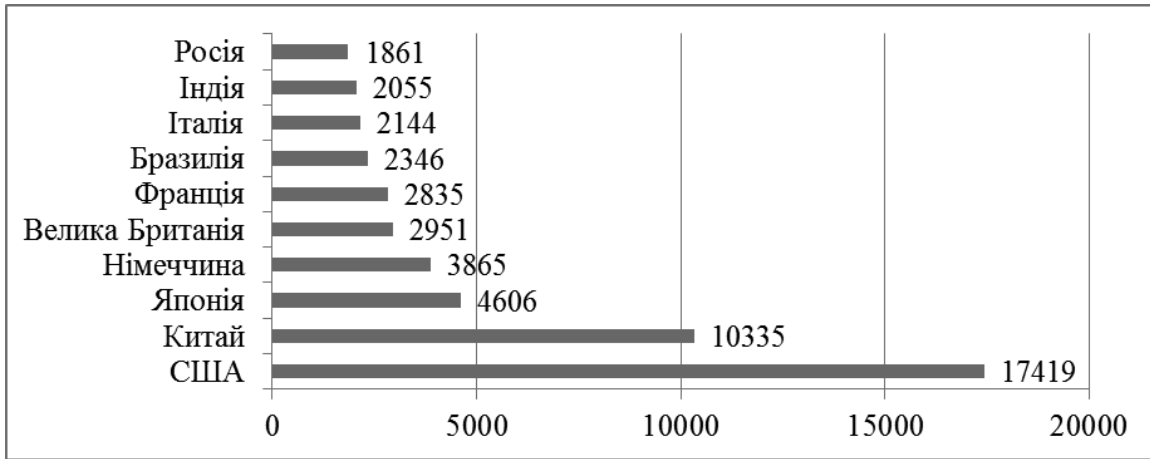
З урахуванням цих (і не тільки) особливостей розвитку глобальної економіки, експерти прогнозують, що до 2050 р. зміниться список 10 провідних економік світу (рис. 1) [3].

Як очікується, Китай випередить США за обсягом номінального ВВП вже у 2026 р. і утримає у 2050 р. свої позиції світового економічного лідера. Індія підніметься з дев'ятого місця в 2014 р. на третє при середніх темпах економічного зростання 5% на рік. До 2050 р. в переліку провідних десяти країн на четвертому і восьмому місцях з'являться Індонезія і Мексика, а Італія і Росія, навпаки, покинуть цей перелік. При цьому, до 2050 р. кожна країна з трійки глобальних економічних лідерів (Китай, США, Індія) буде потужнішою, ніж п'ять наступних за

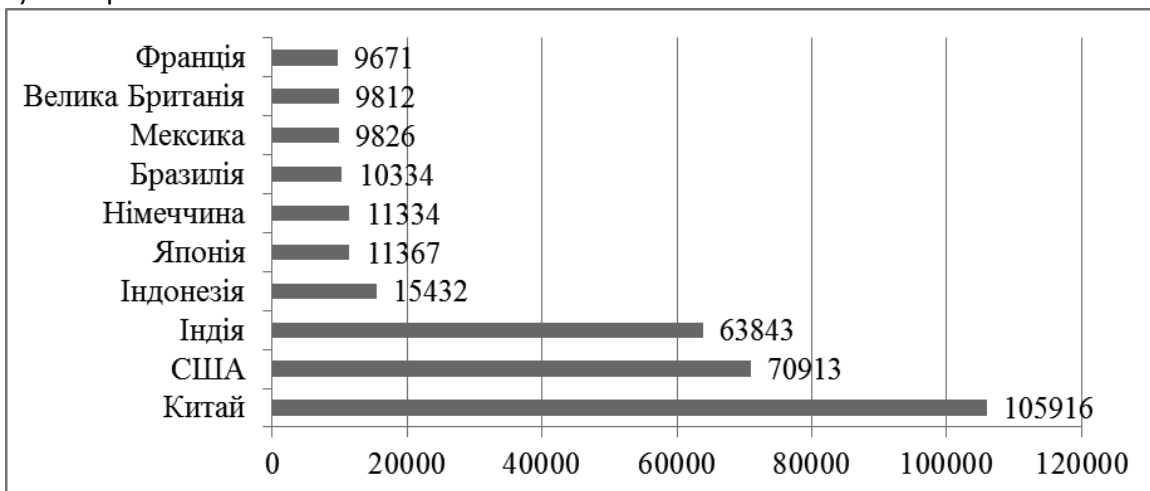
ними країн (Індонезія, Японія, Німеччина, Бразилія і Мексика) разом взятих [3].

Підйом Азії не є якимось феноменом. Зростання Японії та Південної Кореї можна було спостерігати всю другу половину ХХ ст. Початок нового тисячоліття ознаменувався новим бумом, коли ряд

азійських країн продемонстрували високі темпи економіки, в результаті чого частка Азії в глобальному ВВП зросла з 26% у 2000 р. до 32% у 2014 р. Прогнози експертів свідчать, що така тенденція продовжиться і у 2030 р. ця частка збільшиться до 42%, а у 2050 р. — до 53% (рис. 2) [3].

а) 2014 р.

б) 2050 р.

Рис. 1. Обсяг номінального ВВП десяти провідних країн світу, млрд дол.

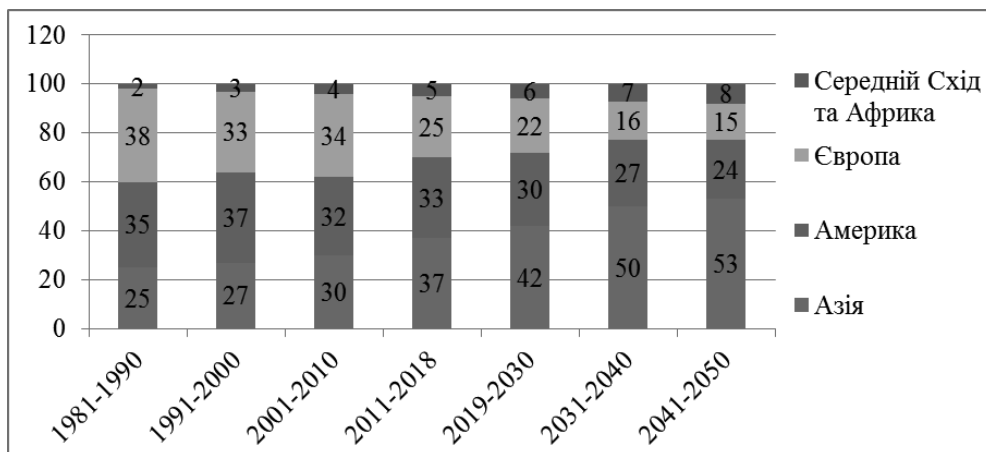

Рис. 2. Регіональна структура глобального ВВП, %

Велика частка економічного зростання в світі в останні десятиліття була пов'язана зі зростанням чисельності населення. Прогнозні оцінки свідчать, що це зростання різко сповільниться — з 1,3% у 1980—2014 рр. до 0,5% у 2015—2050 рр. Падіння темпів зростання населення в працездатному віці виявиться ще більш помітним — з 1,7 до 0,3% за той же період. У більшості країн Африки і Середнього Сходу спостерігатимуться високі темпи зростання працюючого населення. Потенціал робочої сили в Анголі, Нігерії та Кенії зросте за 2014—2050 рр. майже в три рази, відповідно, з 9 млн до 28 млн, з 56 млн до 161 млн і з 18 млн до 48 млн осіб. Чисельність робочої сили в Алжирі, Єгипті та Ірані також зросте, практично подвоївшись [3].

Зростання чисельності робочої сили зробить істотний внесок у темпи економічного зростання країн, що розвиваються, поряд з іншими факторами виробництва — капіталом і продуктивністю.

У більшості країн Європи і Східної Азії, навпаки, буде спостерігатися зниження чисельності робочої сили, що виявиться істотним гальмом економічного зростання. Найбільше зниження цього показника очікується в Японії: з 66 до 47 млн осіб, або майже на чверть. У Китаї та Південній Кореї чисельність робочої сили скоротиться на 17—18%. В Європі найбільше скорочення (приблизно на одну п'яту) очікується в Греції — з 4,8 млн до 3,8 млн осіб, в Португалії — з 5,2 млн до 4,2 млн і в Німеччині — з 45 млн до 35 млн осіб. У групі з ринковою економікою, що формується (за винятком Казахстану і Туреччини), скорочення чисельності робочої сили складе в середньому від 20 до 30%, в Україні — з 20% у 2014 р. до 15% у 2050 р. [3].

У зв'язку з цим посиляться спроби пом'якшити вплив несприятливих демографічних умов. Активізується імміграційна політика, необхідна для конкуренції за обмежені глобальні ресурси робочої сили. Найважливішим фактором буде здатність країни переключитися на нові джерела економічного зростання. Для ряду країн з недостатньою капітальною базою основним джерелом може слугувати зростання інвестицій і капітальних вкладень, тобто перехід від менш технологічноємної продукції до капіталомісткої обробної промисловості. Для розвинених країн актуальним чинником економічного зростання стане ефективне використання капіталу за допомогою наростаючого технологічного прогресу в результаті інвестицій у НДДКР.

Якщо розглядати найближчу перспективу, на думку більшості експертних спільнот (Economic Intelligence Unit, EIU Country DATA; International Monetary Fund, World economic Outlook, April 2014; Oxford Economics, Global Economic Databank), глобальна економіка нарешті переходить від Великої рецесії до періоду більш стабільного економічного зростання. У 2016—2017 рр. очікується повернення до темпів глобального економічного зростання на рівні 3—4% на рік. США повернуться до стійко-

го економічного зростання. Європі ще належить до кінця подолати джерела фінансової та економічної уразливості, а продовження економічного відновлення Японії залежатиме від структурних реформ, започаткованих у 2014 р., частка яких залишається вкрай невизначеною [4].

В результаті економічного зростання обсяг міжнародних потоків товарів і капіталу до 2020 р перевищить докризовий рівень. Обсяг прямих іноземних інвестицій зросте з 1,3 трлн дол. у 2013 р до 2,2 трлн у 2020 р. [5].

Товарні потоки відновлюються, хоча і менш швидкими темпами, ніж припускала більшість експертів. Світова організація торгівлі прогнозує, що у 2016 р обсяги міжнародної торгівлі зростуть на 4,7% (за попередній 20-річний період щорічне зростання становило в середньому 5,3%) [4]. Дві великі регіональні торговельні угоди, що знаходяться на стадії переговорів, — Транстихоокеанське партнерство (ТТП) і Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство (ТТІП) — здатні істотно підштовхнути подальше зростання глобальної торгівлі.

Хоча глобальна економіка і повертається до періоду більш стійкого економічного зростання, виділити зони особливо перспективного зростання в порівнянні з попереднім періодом стає все важче. Жодна з груп економік — ані розвинена, ані така, що розвивається — не становитимуть монолітне ціле, як це було в минулому. У міру ослаблення фіскальних і монетарних заходів підтримки зростання в різних країнах носитиме диференційований характер залежно від змісту національних структурних реформ і якості прийнятих політичних рішень.

Прогнозування ускладнюється тим, що в міру входження світу в новий період розвитку після десятиліття нестабільності змінюються чинники і драйвери глобального економічного зростання. У період 2003—2007 рр. розвинені економіки, як і країни, що розвиваються, зростали досить стабільно. Внесок розвинених країн у світове економічне зростання склав у цей період 0,9 трлн дол., а країн, що розвиваються, — 0,8 трлн дол., внаслідок чого дисбаланс між країнами-кредиторами та позичальниками зріс до величезних розмірів. Надмірні дисбаланси цього періоду привели до глобальної фінансової кризи 2008—2009 рр. і переходу до нового типу глобального економічного зростання, який тривав до 2013 р. і відрізнявся великим внеском у це зростання країн, що розвиваються, в той час як розвинені економіки стагнували. Починаючи з 2014 р. світ увійшов у нову фазу економічного зростання, в якій темпи зростання розвинених країн стабілізуються на позитивному рівні, а країн, що розвиваються, — знижуються до рівня розвинених. До 2020 р. вони складатимуть близько 5% на рік (для порівняння: у 2008—2013 рр. — 5,3%) [5].

Зниження темпів пов'язано перш за все з Китаєм, де економічне зростання, як очікується, знизиться з 9% у 2008—2013 рр. до 6% у 2014—2020 рр. Однак на-

віть з урахуванням цього найбільш високі темпи до 2020 р. очікуються в Східній і Південній Азії, а також у країнах Африки на південь від Сахари. При всьому тому темпи зростання економік, що розвиваються, будуть вище, ніж розвинених, внаслідок чого їх частка в глобальній економіці перевищить частку розвинених країн (рис. 3) [5].

За прогнозами експертів, Китай до 2016 р. залишиться найбільш швидкозростаючою країною серед найбільших країн, що розвиваються; проте потім лідерство за темпами зростання перейде до Індії (рис. 4) [6].

Розглянуті прогнозні оцінки розвитку показують, що саме структурні реформи виступають сьогодні ключовим чинником економічного зростання у більшості розвинених країн і країн, що розвиваються.

Перед розвиненими країнами стоять проблеми підвищення конкурентоспроможності, освіти, довгострокового боргу, інновацій, нерівності, старіння населення. У багатьох країн, що розвиваються, попереду реформи ринку праці, регулювання прямих іноземних інвестицій, сфери освіти, інфраструктури, необхідні для залучення як внутрішніх, так і іноземних інвестицій.

При цьому, за прогнозами експертів, вищеперелічені перспективи глобального економічного зростання супроводжуватимуться низкою серйозних проблем. Наприклад, схильність ринків, що розвиваються, швидким відтокам капіталу, які пов'язані з подіями на світовому фінансовому ринку. У міру зростання норми прибутку в розвинених країнах капітал став залишати фондові ринки багатьох країн, що розвиваються. Деякі національні валюти країн, що розвиваються, виявляються під тиском у міру відтоку капіталу. Зростаючі процентні ставки здатні підтримати національні валюти, але одночасно можуть послабити економічне зростання і потенційно збільшити фінансовий дефіцит.

Економічна нестабільність в євросоні є іншою проблемою глобального економічного зростання. Хоча гострота кризи тут починає слабшати, залишається ряд невизначеностей. У 2013 р. економіка євросоні скоротилася на 0,3%, в 2014 р. зросла на 1% і залишається під тиском відсутності внутрішнього попиту і високого курсу євро. Також високим залишається безробіття, особливо серед молоді, що досягає в деяких європейських країнах 25% [7].

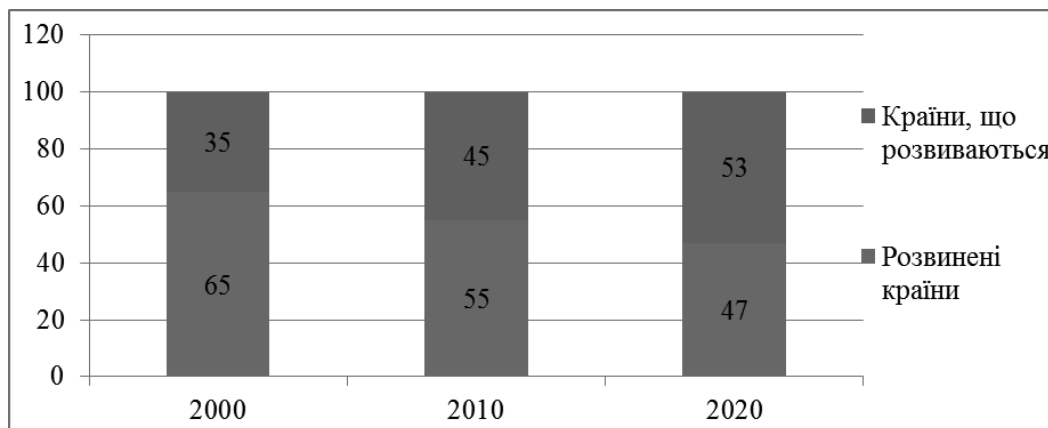

Рис. 3. Частка розвинених країн та країн, що розвиваються, у глобальній економіці, %

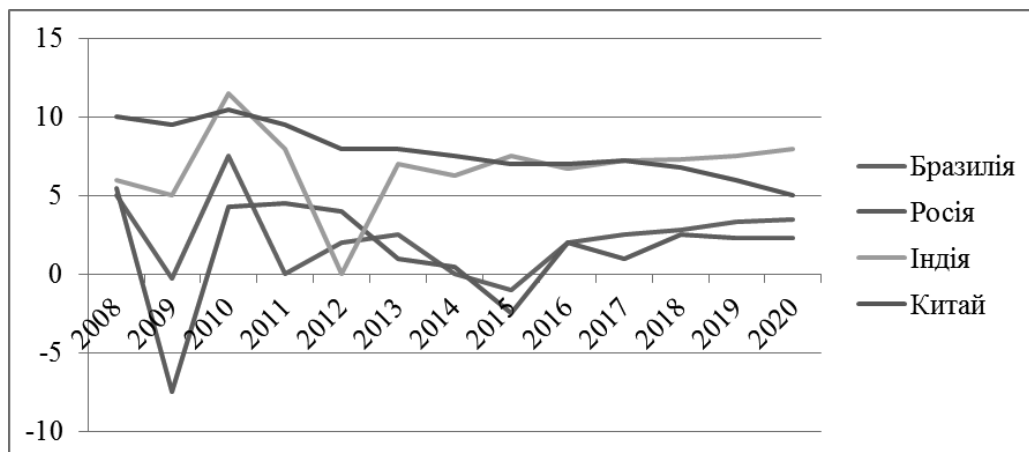

Рис. 4. Темпи економічного зростання в найбільших економіках, що розвиваються, %

Ще одна проблема — дефляція в розвинених країнах, яка може скоротити сукупний попит і ускладнити можливості приватних і державних позичальників по виплаті боргових зобов'язань, а це, у свою чергу, призведе до відкладання нових закупок і інвестицій і зниження темпів економічного зростання.

Однією з ключових проблем є перехід Китаю від інвестиційної моделі зростання до моделі, заснованої на споживанні. Валові капітальні вкладення в Китаї зросли з 2007 р. майже на 100%, набагато випередивши споживання, державні витрати і чистий експорт. Зростання боргу приватного нефінансового сектору країни по відношенню до ВВП перевищив всі раніше зроблені розрахунки Банку міжнародних розрахунків. Обсяг безнадійних кредитів зріс до найвищих значень з 2008 р. Ринки, які можуть особливо постраждати від зниження зростання китайської економіки, включають Південну Корею, Тайвань, а також глобальні ринки нафти і базових металів [8].

Існує і проблема забезпечення найважливішими природними ресурсами. Навіть без зовнішніх шоків, як прогнозує Міжнародний валютний фонд, до 2020 р. глобальний ціновий індекс ресурсів складе 166,5 пунктів у порівнянні з 97,3 у перше десятиліття XXI ст. [7]. Крім того, є ще кілька факторів, здат-

них підштовхнути зростання цін на ресурси в прогнозованому періоді. Наприклад, з огляду на тенденції зростання чисельності населення світу, необхідно буде виробляти у 2050 р. продуктів харчування на 60% більше, ніж сьогодні, для чого буде потрібно 10 млн кв. км нових земель сільськогосподарського призначення [9].

Таким чином, сучасна глобальна економіка знаходиться в стані глибоких змін, що проявляється в існуванні таких фундаментальних особливостей її розвитку, як зрушення центру економічної активності в бік країн, що розвиваються; прискорене поширення й економічний вплив технологій; стрімке старіння населення Землі; зростання взаємозалежності світу завдяки потокам торгівлі, капіталу, людей та інформації. З урахуванням цих (і не тільки) особливостей розвитку глобальної економіки, експерти прогнозують, що до 2050 р. зміниться список 10 провідних економік світу. Внаслідок впливу несприятливих демографічних умов (різке сповільнення зростання чисельності робочої сили) активізується імміграційна політика, необхідна для конкуренції за обмежені глобальні ресурси робочої сили. Зростання в різних країнах носиме диференційований характер залежно від змісту національних структурних реформ і якості прийнятих політичних рішень.

Література:

1. Fortune Magazine [Electronic resource]. — Mode of access : <http://fortune.com/newsletter/datasheet/?scrape=1>
2. The four global forces breaking all trends. McKinsey & Company. April 2015. [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights>
3. The Economist Intelligence Unit. Long-term macroeconomic forecasts. Key trends to 2050. [Electronic resource]. — Mode of access : http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/index_en.htm
4. World Trade Organization. Modest Trade Growth Anticipated for 2014 and 2015 following Two-Year Slump : press release no. 721, 14 April 2014. [Electronic resource]. — Mode of access : https://www.wto.org/english/news_e/pres14_e/pr721_e.htm
5. Global Economic Outlook 2015 – 2020. Beyond the New Mediocre? January 2015. [Electronic resource]. — Mode of access : <https://www.atkearney.com/documents/10192/5498252/>
6. Principal Global Indicators (PGI) IMF/FSB Global Conference on the G-20 Data Gaps Initiative. June 25-26, 2014 [Electronic resource]. — Mode of access : <https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2014/dgi/pdf/m.pdf>
7. International Monetary Fund. World Economic Outlook, April 2014 [Electronic resource]. — Mode of access : <https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2014/dgi/pdf/m.pdf>
8. Bloomberg News. «China Banks' Bad Loans Reach Highest Since Financial Crisis», 14 February 2015. [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-02-14/>
9. Alexandratos N. and Bruinsma J. «World Agriculture Towards 2030-2050: The 2012 Revision». ESA Working Paper 12-03, FAO, June 2012. [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.fao.org/docrep/016/ap106e/ap106e.pdf>